

CASTELLDEFELS

Temple de Santa Maria del Castell¹

Plaça de l'Església, 8

08860 Castelldefels

Arxiprestat : Bruguers

Bisbat de Sant Feliu de Llobregat

Localització: Castelldefels és un municipi del Baix Llobregat, a la costa mediterrània, al límit amb el Garraf. L'església de Santa Maria del Castell es troba annexada al castell, dalt d'un turó de 59 metres d'alçada sobre el nivell del mar, dominant la zona sud del delta del Llobregat i damunt del que en el seu dia va ser un poblat ibèric i, posteriorment, una vil·la romana².

Datació: La primera notícia documental que fa referència a l'església de Santa Maria del Castell data de l'any 967³, a la qual segueix una altra del castell del 970⁴. Amb el pas dels anys s'han anat fent actuacions sobre l'edifici que han configurat un espai que pertany a diferents èpoques. Èpoques: segle XII, XVI, XVII-XVIII i XIX (1897)⁵

Estil arquitectònic: Sense estil definit. Originalment romànic. An l'actualitat, historicista.

Descripció⁶: El primer temple (967) era de nau única, transsepte i capçalera tripartida, construït amb reble i pavimentat amb terra piconada. Almenys des de l'any 972, disposava de tres altars,

¹ Aquesta església va passar a mans municipals l'any 1948.

² Ajuntament de Castelldefels. Dins: <http://www.castelldefels.org>. [Consultada 3-3-2015]

³ Notes de Mossèn Mas. Any 966. La església era dedicada a Santa Maria Verge o sia a la Mare de Déu, la qual pertanyia al Cenobi de S. Cugat i se la nomenava Sta. Maria del Cenobi. Dita església era en lo terme de Erampunyà segons es pot veure en la donació de terra feta per Lobelo a la casa de Sta. Maria nomenada del Cenobi feta en l'any 966 senyalant la situació de la casa o sia església de Sta. Maria en lo terme de Erampunyà. Arx. Cor. Ar. Cart. Sant Cugat, n. 841

⁴ López Muñoz, Albert, Dins <http://www.castelldefels.org/ca/doc> [Consultada 3-3-2015]

⁵ Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General del Patrimoni Artístic i Arquitectònic. Dins: <https://extranet.cultura.gencat.cat/EGIPCI> [Consultada 3-3-2015]

⁶ López Mullor, Albert, citant : 1. Edició recent de l'acta de consagració amb traducció catalana a: BELLÈS, J. "Acta de consagració de l'església de Santa Maria de Castelldefels, 1100-1106". Catalunya Romànica, XX. El Barcelonès, el Baix Llobregat, el Maresme. Barcelona, 1992, p. 324. Per a PAGÈS, M. (Art romànic..., citat, p. 302, 314) l'acta de consagració no és ben bé coetània de l'edificació del temple, i prefereix datar-lo, al segle XII. 2. L'estudi sobre la documentació escrita referida al conjunt del castell va ser obra de Josep Maria Vila i Carabasa, mitjançant encàrrec del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona. Es va enllestir el 1990 i roman inèdit. López Muñoz, Albert, dins: http://www.castelldefels.org/ca/doc_generica.asp?dogid=205

col·locats en els corresponents absis, els quals estaven dedicats a la Verge Maria, el major, a sant Pere i sant Pau, el de migdia, i a sant Miquel i sant Joan Baptista, el de tramuntana. La primera restauració, va tenir lloc entre els anys 1100 i 1106⁷ i, per a ella, es van aprofitar, com era el costum, restes del temple primitiu. Aquest nou temple era de nau única amb transsepte, amb un campanar de torre situat a sobre del cimbori. Les parets es van construir amb carreus de pedra calcària i sorra. Al braç sud del transsepte es va construir una sitja per a guardar-hi el delme en espècie. La coberta es va construir amb pedres de llicorella (Roca estratificada i lleugerament metamòrfica que prové de la consolidació i la laminació de sediments argilosos)

visibles encara en les restes del cimbori. Quan els anys 1325-1350 es va dur a terme una remodelació del castell es va modificar l'aparença de l'església que va passar a semblar-se més a una fortalesa, ja que tant l'absis major, com el meridional, van ser sobrealçats i coronats amb merlets. L'absis principal es va connectar amb un dels murs perimètrics que tancava la fortalesa pel cantó de migdia. La porta, secundària, de tramuntana, és l'original, però no la principal, a ponent, de tradició renaixentista igual que el cor que hi ha als peus de l'edifici. El braç de migdia del transsepte, allargat al segle XVIII, conté pintures del mestre de dibuix de Barcelona, Francesc Rodríguez⁸ i dibuixos d'un presoner de la guerra civil espanyola de 1936-1939. El portal de l'església té un entaulament amb fris de tríglifs que suporta un frontó triangular dins el qual hi ha, en una cartel·la -peça triangular que serveix de reforç estructural- unes

lletres amb el monograma de Jesús IHS i a sobre del frontó hi ha tres escultures, amb el cap i les mans trencats, que representen la Mare de Déu, al centre, sobre el vèrtex, Sant Miquel matant el drac, a la dreta de l'espectador, i un altre àngel a l'extrem oposat. L'entaulament reposa sobre dues columnes toscanes que descansen sobre uns alts podis. La porta és d'època, clavetejada, i té una bonica argolla picaporta de tradició gòtica. Se sap que ha estat construïda al segle XVI perquè en una de les mètopes del fris hi ha la data pintada amb pintura fosca de 1569.

Història: Inicialment havia de fundar-se al lloc una comunitat benedictina, però quan a principis del segle XI fou donada pel comte Borrell a Sant Cugat del Vallès, esdevingué parròquia rural. Consta una dedicació de l'església pel bisbe Berenguer al segle XII (entre 1100 i 1106). El castell, que ha donat nom a la població i al municipi, la colonització de les terres de l'entorn i la fundació del monestir benedictí que hi hagué es deuen, potser, a la iniciativa del comte Miró I de Barcelona. El Castelldefels (Castello de Feles, anomenat també Castrum Felix), situat dins el terme del castell d'Eramprunyà, és documentat el 970. El monestir benedictí de Santa Maria de

⁷ Notes de Mossèn. Mas. Consagració de l'església de Sta. Maria de Castell de Fels Lo temple de Sta. Maria en lo lloc Castell Felis sota lo terme de Eramprunyà va consagrar-lo lo bisbe de Barcelona Berenguer, qui ho fou des de 1100 a 1108. Arx. Cat. Diversorum C (a) 1, caps 2 – Pergamí. Constant que en l'any 1176 era parroquial l'església de Sta. Maria de Castell Felis. Arx. Cor. Ar. Cart. St. Cugat, n. 838

⁸ Subirana Rebull, Rosa M^a a *José Nicolás de Azara i la seva repercussió en l'àmbit artístic català*. Francesc Rodríguez fou director de l'Escola de la Llotja de Barcelona l'any 1821, potèncià un dogmatisme que resultà beneficiós per a la pintura catalana del segle XIX, ja que sorgiren deixebles seus que seguiren una línia historicista que recuperava el passat. Subirana Rebull, Rosa M^a. Dins: <http://diposit.ub.edu>. [Consultada 3-3-2015]

Castelldefels és documentat el 964; els comtes Borrell i Letgarda l'uniren, entre el 967⁹ i el 977¹⁰, a Sant Cugat del Vallès. Des d'aquests anys i fins poc abans de la ràtzia d'Almanson del 985, el monestir de Santa Maria rebé moltes donacions de terres, cases i vinyes fetes per particulars¹¹. L'escomesa sarraïna frustrà, però, la vida monàstica a l'indret i l'església de Santa Maria restà reduïda a parròquia, dependent, del monestir de Sant Cugat. Aquest monestir vallesà, que en detenia la senyoria superior, lliurà el domini directe de Castelldefels a diferents castlans. El 1234 el rei Jaume I confirmà les possessions del monestir del Vallès entre les quals esmentava el *Castello de Feles*. El lloc de Castelldefels, constituït pel castell, l'església parroquial de Santa Maria i un conjunt d'edificacions, va integrar-se al segle XV dins el terme jurisdiccional del castell d'Eramprunyà. L'any 1323 el rei Jaume II va vendre l'esmentat castell al tresorer reial Pere Marc. L'any 1427 Gispert Relat, possessor del castell de Castelldefels en domini directe del monestir de Sant Cugat del Vallès, va traspasar els seus drets a Lluís Marc, que el va incorporar a la senyoria superior d'Eramprunyà. El 1879 el banquer Manuel Girona i Arafel adquirí el castell. Durant tot el segle XIX, el lloc era molt temut per les plagues de mosquits transmissors de les febres i el paludisme i, encara l'any 1930, el perill de contagi d'aquestes malalties era força alt. Aquest clima d'insalubritat, general a totes les terres del delta de ponent del Llobregat, era degut a l'abundància d'aiguamolls i aigües estancades, que facilitaven la transmissió de malalties contagioses; això no obstant, aleshores es construí la primera entitat de banys a la platja de les Tellines. Arribaren els primers estiuejants i començà la construcció de xalets a la zona de la Pineda de la Marina, ensems que el GATCPAC projectà l'anomenada Ciutat de Repòs i de Vacances (1931-34), que havia d'ocupar la platja de Viladecans, Gavà i Castelldefels; les obres foren iniciades amb la dessecació dels aiguamolls i la prolongació de la Gran Via, però la guerra civil de 1936-39 truncà el projecte. Després de la guerra arribaren els primers contingents d'immigrants que s'establiren en barraques a les Muntanyes de Garraf. La construcció de l'autovia de Castelldefels o carretera de la costa el 1949 els donà treball i facilitats per a adquirir terrenys. Posteriorment, l'estímul per a la immigració ha estat la demanda de mà d'obra dels nuclis industrials propers i, al mateix municipi, els serveis generats pel turisme¹².

Primeres visites pastorals a Santa Maria de Castelldefels¹³

1305, gener, 19 (dimarts). Ponç de Gualba visità Sant Celoni i en el text d'aquesta visita hi ha referències a Castelldefels¹⁴.

1307, setembre, 7 (dijous). El bisbe Ponç de Gualba vistà Castelldefels (*castrum fidelium*)¹⁵.

1309, setembre, 16 (dimarts). El bisbe Ponç de Gualba visità Castelldefels però no aconseguí que hi anessin els parroquians. El bisbe requereix al senyor del castell que enviï vuit o deu parroquians a Barcelona per a fer el procés de visita pastoral¹⁶.

⁹ Notes de Mossèn Mas. [A] l'església referida se la cita amb lo nom del Castell de Falis en l'escriptura de donació d'una propietat que li feu Emengola a 29 de setembre de l'any 967. Arx. Cor. Ar. Cart. St. Cugat, n. 848.

¹⁰ Notes de Mossèn Mas. Any 967. Eix Castell nomenat en llatí Felix i après Fidelium s'és cregut que volia dir de faels, no és fidelis; però si s'ha de deduir del nom primitiu sembla que no deu donar-se-li tal significació. Arx. Cor. Ar. Cart. St. Cugat, n. 841..

¹¹ Notes de Mossèn Mas. Any 1024, maig, 9. Seniofret marit de Ermegonda llegà a S. Cugat una mojada de terra a Sta. Maria de Chastells de Fels. Arx. Cart. St. Cugat, n. 835.

¹² Gran Enciclopèdia Catalana. Dins: <http://www.enciclopedia.cat/> [Consultada 6-11-2013]

¹³ Les primeres visites pastorals són a tall d'exemple.

¹⁴ ADB, V. P. 1-2, fols. 16- 17; M- N 13

¹⁵ ADB, V. P. 1-2, fol. 71; M- N 27.

¹⁶ ADB, V. P. 1-2, fol. 97; M- N 31.

1313, novembre, 25 (diumenge). Hug de Cardona, ardiaca i vicari general del bisbe Ponç de Gualba, vistà Castelldefels i tonsurà un escolar en la capella de Viladecans (de villa de canibus). És la primera referència d'aquesta localitat¹⁷..

1325, gener, 29 (dimarts). El bisbe Ponç de Gualba visità Castelldefels i tonsurà un escolar en la capella de Viladecans¹⁸.

[...]

El 15 de juny de l'any 2004 una butlla del papa Joan Pau II decretava, sobre el territori de l'antic arquebisbat de Barcelona, la creació de tres noves diòcesis: Barcelona, Sant Feliu de Llobregat i Terrassa. La nova diòcesi de Sant Feliu de Llobregat està formada per nou arxiprestats i dues vicaries: Vicaria del Llobregat que agrupa els arxiprestats de Bruguers, Montserrat, Sant Boi de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat i Sant Vicenç dels Horts, i la Vicaria del Penedès – Anoia – Garraf amb els arxiprestats d'Anoia, Garraf, Piera-Capellades i Vilafranca del Penedès. El bisbe titular de la diòcesi de Sant Feliu de Llobregat és monsenyor Agustí Cortés Soriano que va iniciar el seu ministeri episcopal el 12 de setembre de 2004.

La primera visita pastoral del bisbe Agustí a la parròquia de Santa Maria de Castelldefels va ser el 20 de gener del 2013

Beneficis de Santa Maria de Castelldefels

Segons l'arxiver Campillo (Sp. III), hi havia en l'esmentada parròquia els següents beneficis:

ADB, 1286, Benefici de sant Pere, fundat per Felip Despiells.¹⁹

Rectorologi

1269	Joan de Orts
1269 - 1272	Jaume Llobet
1312	Berenguer de Ribalta
1312 - 1313	Bernat Sampsó
1313 - 1323	Bernat Sa Costa
1325 - 1334	Arnau de Corró
1334 - 1351	Bernat de Valls
1351 - 1372	Arnau de Palou
1372 - 1379	Pere Arnau
1379 - 1382	Berenguer Dulcet
1382 - 1389	Guillem de Prat
1389 - 1391	Berenguer Revell
1391 - 1405	Francesc Calabuig
1405 - 1413	Guillem Sapera
1413 - 1425	Guillem Muntagut
1425 - 1429	Ferrer Segura

¹⁷ ADB, V. P. 3, fol. 39v; M- N 60.

¹⁸ ADB, V. P. 3, fol 39 v; M- N 60.

¹⁹ ADB, Campillo, *Speculum Titulorum Ecclesiasticorum*, 1795., Sp. III, p. 467.

1429 - 1433	Lluís Vidal
1433 - 1448	Galvanda Torres
1448 - 1454	Joan Ramon Griffa
1454 - 1478	Francesc Pons
1504	Joan de Castellblanch
1504 - 1505	Joan Benet Masó
1506 - 1513	Bernat Mediona
1513	Anton Montella
1513 - 1547	Pere Vilaseló
1547	Jaume Cruanyes
1559	Joan Terradell
1559 - 1564	Joan Vileta
1564 - 1578	Cristòfol Cervals
1578 - 1585	Anton Patau
1585 - 1618	Andreu Villar
1618 - 1622	Gaspar Amargós
1622 - 1648	Esteve Galí
1648 - 1649	Pere Vila
1649 - 1657	Joan Badia
1657 - 1665	Joan Colldelram
1665 - 1666	Josep Torres
1666 - 1667	Carles Ferrusola
1667 - 1671	Joan Pau Pera
1671 - 1672	Pau Molins
1672 - 1674	Jaume Bruneles
1674 - 1693	Josep Amell
1693 - 1694	Josep Pomés
1694 - 1725	Andreu Selles
1725 - 1765	Melcior Colell
1765 - 1782	Ambrós Teixidor
1782 - 1788	Jaume Oriol
1788 - 1803	Jacint Marqués
1803 - 1815	Isidor Reich
[...]	
1948 - 1960	Codinach i Alavedra, Josep
[...]	
1993 - 2012	Francesc de Paula Sala Arnó
2012-	Sobrevia i Vidal, Xavier

Abreviatures

ADB, Arxiu Diocesà de Barcelona

VP, Visites pastorals

Bibliografia

L'Arxiu de la Baronia d'Eramprunyà, un fons digitalitzat d'accés públic : els documents de Castelldefels, Castelldefels, Grups de Recerques Històriques, 2007.

Campillo, *Speculum Titulorum Ecclesiasticorum*, 1795., Sp. III

López Mullor, Albert, *Castell de Castelldefels: arqueologia, història, art, Barcelona*, Diputació de Barcelona, Servei de patrimoni Arquitectònic Local, 2005.

Martí i Bonet, Josep, *Speculum Novum Titulorum ecclesiae Barchinonensis*. V. III Bisbat de Sant Feliu de Llobregat.

Mas, J. Notes, *Notes històriques del Bisbat de Barcelona* (Barcelona 1906-1921). 13 volums.

Recursos electrònics.

Ajuntament de Castelldefels. Dins: <http://www.castelldefels.org>.

Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General del Patrimoni Artístic i Arquitectònic. Dins: <https://extranet.cultura.gencat.cat/EGIPCI>

Gran Enciclopèdia Catalana. Dins: <http://www.enciclopedia.cat/>

López Muñoz, Albert, *L'antiga església parroquial de Santa Maria*. Dins: Ajuntament de Castelldefels <http://www.castelldefels.org/ca/doc>

Subirana Rebull, Rosa M^a a *José Nicolás de Azara i la seva repercussió en l'àmbit artístic català*. Dins: <http://diposit.ub.edu>.